

ZÁBRANŮV JESENIN

STANISLAV RUBÁŠ

PŘEKLÁDÁNÍ JAKO VZDOR

Politická činnost Zábranových rodičů, národních socialistů, odsouzených komunistickou justicí v souhrnu na „19 let, 2 měsíce, 12 dnů kriminálu“,²⁶⁶ vedla k Zábranovu vyloučení z vysoké školy. Po čtyřech semestrech teologie v Praze nastoupil jako dělník do smíchovské Tatrovky (od srpna 1952), poté brousil hrnce v radotínské smaltovně (od června 1953), načež se od října 1954 stal překladatelem na volné noze.²⁶⁷ Takový překladatelský start si dnes už těžko dovedeme představit. To poznamenání – spolu s represemi, jimž byli vystaveni další jeho blízcí – bylo pro Zábranu na celý život. Jestliže jiní bez vyhlídek na lepší budoucnost emigrovali, Zábrana setrval:

Setrávám na místě, dějišti, v čase vraždy. Tam, kde nás masakrovali. Kde L., kterou jsem tak miloval, poslali vytírat podlahy v ostravských kantýnách, kde Pulinku, kterou jsem miloval zjara a v létě 1959, švihal ve věznici v Želiezovcích dozorce prutem přes ústa, kde ji jiný bachař v srpnu 1956 přeříz k večeru po práci na poli... Setrávám tam, kde mou matku mlátili při výslechu v roce 1950 přes hlavu mokrým ručníkem a pak ji za *trest*, za to, že nevyprávěla tak, jak chtěli, nechali do rána nahou stát v *korekci* metr krát metr, kde se nedalo ani sednout a kde ze stropu tekla studená voda... Tohle byl živý čas, jediný živě prožitý čas mého života. Ten pozdější už neměl smysl, nemohl nic odčinit, poněvadž takovéhle věci ve vědomí *odčiní* pouze smrt člověka, v jehož vědomí uvízly – ten pozdější čas už mě nezajímal, nemohl zajímat. Moje vědomí setrává na místech a v letech, kdy nás masakrovali... Proto nikdy, do smrti žádný pardon, žádné smíření, žádné spojenectví s lidmi, kteří v těch letech dělali kariéry, předstírali, že nic nevědí a nevidí (ale věděli a viděli, jenomže si mysleli, že je to v pořádku, že my jsme ta rasa nekomunistických podlídí, *správně* dějinami určená k likvidaci, jenomže k tomu se později nikdy nepřiznali).²⁶⁸

²⁶⁶ Zábrana, Jan. *Celý život*. Eds. Dušan Karpatský a Jan Šulc. Praha: Torst 2001, s. 359 [25. 3.–25. 4. 1975].

²⁶⁷ Zábrana, J., 2001. Op. cit., s. 219–220 [28. 10. 1972–17. 3. 1973].

²⁶⁸ Zábrana, J., 2001. Op. cit., s. 680 [15.–28. 7. 1979].

Nesmířenost a současně přesvědčení, že otevřený boj s režimem je přede-
dem ztracen, dovedly Zábranu nejen k vnitřní emigraci, ale i k vnitřnímu
vzdoru. Právě ten mu byl, zdá se, hlavní hnací silou v práci překladatelské,
esejistické²⁶⁹ i té, o níž v podstatě nikdo nevěděl a jež je zjevná z jeho deníků,
reflektujících dobu komunismu u nás od roku 1948 až do Zábranovy smrti
v roce 1984. Jak postřehl Jan Vladislav, Zábranův přítel: „Vydal hodně knih, on
byl velice pilný člověk. [...] A já to chápu, víte, vzdor je velmi velká síla. Vzdor
je lepší než pohrdání nebo závist. Když s něčím nesouhlasíte, ale nemáte mož-
nost mluvit otevřeně, tak můžete vzdorovat jiným způsobem.“²⁷⁰

Veden vzdorem, realizoval Jan Zábrana překladatelský program, který
sám zpětně (v podstatě až na konci života) zformuloval ve svém deníku. Pro-
gram – politikum:

Samozřejmě že jsem celý život pracoval s cenzurou v zádech a že jsem mohl dělat jen
to, co tak či onak šlo [...], ale při tom všem jsem se snažil aspoň o jedno: zdánlivě jen
zkorigovat, ale de facto rozmetat zavedenou představu o ruské literatuře – přeložit au-
tory, jimž oni ve své zaslepenosti a oblbenosti sovětskou oficiální propagandou upřeli
svou pozornost a *vypudili je z obrazu*, autory, které obešli a zatajili – Babela, Platonova,
Cvetajevovou, Mandelštama, Bunina [...], ale i ukázat ve zcela jiném světle ty, které
k nám uváděli ve zparchantělé podobě, ze *sovětského zorného úhlu*, jako třeba Jesenina
a Pasternaka.²⁷¹

TESKNÝ ZÁRMUTEK NAD JESENINEM

To, co k nám Zábrana uváděl z ruské literatury, bylo věcí postoje a záměru,
časem prohlubovaného a stále vědomějšího. Sergej Jesenin (1895, ves Kon-
stantinovo v Rjazaňské gubernii – 1925, Leningrad), jeden z největších talentů
ruské poezie, se přitom stal klíčovým autorem Zábrany čtenáře i překlada-
tele. Na víc než třicet let. Magii jeho veršů Zábrana propadl už v šestnácti,
o Vánocích roku 1947:

A večer (stydím se to skoro psát) slzy a teskný zármutek nad Jeseninem, básníkem,
s nímž a jehož melancholií jsem žil letošní (vlastně loňskou) zimu a k jehož steskům mě
dnes přivedla tichá jeseň. Je to můj nejmilejší básník.²⁷²

269 Zábrana, Jan. *Potkat básníka*. Eds. Vladimír Novotný – Antonín Přidal – Marie Zábranová. Praha: Odeon 1989.

270 Citováno podle dokumentárního filmu Aleše Kisila *Jistota nejhoršího* [Česká televize 2008].

271 Zábrana, J., 2001. Op. cit., s. 874 [8.–28. 3. 1982].

272 Zábrana, J., 2001. Op. cit., s. 58 [18. 9. 1948].

Na jiném místě Zábranova deníku pak čteme:

Jesenina mám stále raději, čím víc jej znám. Myslím, že kdybych uměl všechny básně z paměti, byl bych jimi úplně uřknut. Už několikrát jsem si všiml protimluvu v jeho díle. V básni „Návrat do rodného kraje“ mluví jako rozhodný protikomunista slovy *Sestry komsomolkami se staly. Taková ohavnost! raděj se oběsit!* a ve své autobiografii na konci knihy říká, že stál cele na straně Října, se sedláckou úchylkou. Šla tehdy tato slova Jeseninovi od srdce? Nebo je napsal do svého vyznání jenom proto, aby sovětská vláda nesesetřela jeho dílo z povrchu světa? Zdá se mi to pravděpodobné. Jesenin jako typický sedlák, milovník tklivého, starozákonného a začazeného žití ruského venkova, se musel dostat do rozporu s revolucí, která vlastně bořila, co on miloval. Je to slyšet z jeho básní. Sovětská revoluce vzala Jeseninovi předmět jeho básní, vzala mu jeho život a chtěla, aby žil nově, komunisticky. [...] Lze žít, ztratili-li jsme svůj život? „Nelze“, zní Jeseninova odpověď v leningradském hotelu Angleterre v noci z 27. na 28. prosince 1925.²⁷³

Se závěrečnou narážkou na údajnou Jeseninovu sebevraždu (zemřel ve třiceti letech smrtí snad dobrovolnou, avšak nikdy ne skutečně objasněnou) tvoří tento deníkový záznam vypointovaný celek, v němž je se smyslem pro detail shrnuto to nejpodstatnější. Zábrana totiž v Jeseninovi nepřeslechl onen *protimluv*. Právě ten je, zdá se, klíčem k pochopení autora, o němž náš překladatel po více než třiceti letech napsal:

Žádný ruský básník první poloviny dvacátého století nebyl tak spontánně čten a milován jako Jesenin. [...] Je možné souhlasit s názorem, že tomuto bytostnému vesničanovi zasela bouřlivá revoluční léta do duše zmatek a nepřinesla mu nic než rozpory. Ale kdo ví, zda právě rozbití celého myšlenkového světa, rozkolísání všech hodnot a naplněná touha po vnitřní jednotě a harmonii nebyla právě tím, co *chlapec od Rjazaně* potřeboval, aby se stal básníkem?²⁷⁴

Předchozí věty pocházejí z jeseninovského výboru *Slaměný měsíc*, který v roce 1981 vydalo Lidové nakladatelství. Geneze této knihy začíná už v letech 1953 a 1954 v radotínské smaltovně, kde Zábrana podle svých slov přeložil z Jesenina první čtyři básně.²⁷⁵ V uvedeném výboru jsou zastoupeni i tři další překladatelé, ale Zábranův podíl na něm je lví. Četnými překladatelskými návraty k Jeseninovi a současně promyšlením toho, „co může říci dívkám a mladým mužům našich časů básníkovra srážka s historicky podmíněnou

²⁷³ Zábrana, J., 2001. Op. cit., s. 89 [19. 12. 1948].

²⁷⁴ Zábrana, Jan. Doslov. In Jesenin, Sergej. *Slaměný měsíc*. Přel. Luděk Kubišta – Karel Milota – Jiří Tauffer – Jan Zábrana. Praha: Lidové nakladatelství 1981, s. 431–432.

²⁷⁵ Zábrana, Jan. Strojopis. Uloženo v pozůstalosti Jana Zábrany v soukromém archivu Marie Zábranové, Praha.

starou Rusí“,²⁷⁶ se Zábrana za čtvrt století propracoval k souboru veršů, jenž představuje jeden z vrcholů české překladové poezie 20. století.

SLAMĚNÝ MĚSÍC

Kniha s černobílými ilustracemi Vladimíra Komárka obsahuje sto devatenáct Jeseninových lyrických básní, šest poem a dvě básnická dramata, přičemž řada těchto textů byla do češtiny přeložena vůbec poprvé, nebo se tu objevila v novém překladu. Většinu z nich (celkem sto jedenácti básním) dal českou podobu editor svazku Jan Zábrana. Další verše přeložili Luděk Kubišta, Karel Milota a rovněž Jiří Taufer, jehož osobnost Zábrana nemilosrdně komentuje v deníku z roku 1978.²⁷⁷ Samostatný záznam o *Slaměném měsíci* je pak datován osmnáctým říjnem 1980:

Ad memor: Z Jesenina jsem přeložil 3076 veršů, které mají být publikovány v souboru *Slaměný měsíc* (má vyjít v roce 1981 v Lidovém nakladatelství). Tam jsou všechny v konečné verzi, k níž jsem zatím dospěl, některé básně zcela přepracovány. Kromě nich jsem v létě 1980 přeložil další dvě básně [...] pro Kamila Chrobáka do antologie, název dosud nevím, která má vyjít v Odeonu v roce 1981, nebo 1982. V knize *Luna z jantaru* (Albatros, 1973) je ještě 16 veršů [...], které jsem později nepřetiskoval, poněvadž celou báseň přeložil Karel Milota. Celkem 3128 veršů. To je všechno, co jsem z Jeseninovy poezie zatím přeložil.²⁷⁸

V nejobsáhlejším českém výboru z Jesenina vyniká cyklus veršů s názvem *Perské motivy*, který v básnickově tvorbě patří k tomu nejlepšímu: jde o verše klasické v *puškinovském* či, jak říká Zábrana, *villonovském* slova smyslu:

Konečně se básník zbavil všech představ o tom, *jak má literatura vypadat*, jak by se to či ono mělo odrazit v *poezii*. Konečně začal psát jen a jen sebe. Zápas člověka se smutkem, s osamělostí, zradou, s minulostí v sobě, se špatnými návyky, do nichž sám před sebou kdysi utíkal – to všechno nyní splynulo v básnickou výpověď, která kupodivu není typická, ačkoli mluví o prožitcích jediného člověka, která se velmi blíží univerzálním polohám lidské duše a kterou můžeme bez přehánění srovnat s poezií Françoise Villona.²⁷⁹

²⁷⁶ Zábrana, J., 1981. Op. cit., s. 431.

²⁷⁷ Zábrana, J., 2001. Op. cit., s. 620: „Taufer, jeden z těch, kteří Biebla dohnali k sebevraždě, včera mluvil při odhalení pamětní desky v domě, z jehož okna Biebl vyskočil. Vrah pronášející projev k uctění památky své oběti – to je jen jeden z typických rysů socialistické morálky. Vím – od Viléma Závady, z doby jeho sdílnosti v druhé půlce 60. let – všechno, co mu o příčinách a okolnostech Bieblovy sebevraždy řekl Nezval. A ten ty věci věděl detailně od ministra Václava Kopeckého.“

²⁷⁸ Zábrana, J., 2001. Op. cit., s. 788.

²⁷⁹ Zábrana, J., 1981. Op. cit., s. 433–434.

PERSKÉ MOTIVY

Jesenin v Persii nikdy nebyl. Větší část svého veršového cyklu, který názvem odkazuje k západní části dnešního Íránu a v konečné podobě zahrnuje celkem šestnáct básní,²⁸⁰ vytvořil v Ázerbájdžánu během svého pobytu v Baku a nedaleké osadě Mardakjany.²⁸¹ Jiný, podrobnější zdroj uvádí, že *Perské motivy* vznikaly od října 1924 do ledna 1925 v době básníkovy pobytu v Baku a gruzínském Tbilisi a Batumi, na trase mezi Černým a Kaspickým mořem, a pak ještě v srpnu 1925 při Jeseninově poslední cestě na Kavkaz.²⁸²

Perské motivy jsou verše o Persii Jeseninových představ – představ básníka narozeného a vychovaného uprostřed evropské části Ruska, „v gubernii rjažanské, v újezdu rjažanském, v okresu kozminském, ve vsi Konstantinovu“:²⁸³

K Bosporu jsem nedošel, víš dobře,
že byl pro mne navždy jenom snem.
To v tvých očích uviděl jsem moře
vzdouvat se tak modrým plamenem.²⁸⁴

O tom, proč Jesenin do Persie nikdy „nedošel“, můžeme dnes už jen spekulovat. S největší pravděpodobností se mu na takovou cestu jednoduše nedostávalo prostředků.²⁸⁵ Ať už tomu bylo jakkoli, faktem je, že nedostupná Persie roznítla jeho představivost jako žádná jiná země, s výjimkou té, kde se narodil. A tak alespoň ve verších svého perského cyklu vyrazil do Teheránu léčit „starou ránu“ a „opilecký blud“ nápojem z „modrých květů“.²⁸⁶ Ona stará rána či prostě minulost, kterou si básník nese v sobě, se ozývá na několika místech *Perských motivů*, nejvýrazněji tam, kde Jesenin oslovuje jistou půvabnou Peršanku, aby mu pomohla přehlušit „harmoniku“ a její „nářek“, tedy zapomenout na Rusko, bývalou lásku a smutek s ní spojený:

280 Jesenin, Sergej. *Stichotvorenija i poemy*. Leningrad: Sovetskij pisatel 1986, s. 426. Některé české překlady rozšiřují *Perské motivy* o další tematicky příbuzné básně. Zábránův překlad tohoto cyklu, otištěný v jeseninovském výboru *Slaměný měsíc* (Praha: Lidové nakladatelství 1981, s. 181–205), čítá celkem sedmnáct básní a knižně vydaný překlad Václava Daňka, nazvaný *Perské lásky* (Praha: Odeon 1971), dokonce dvacet šest básní. Také ruská vydání *Perských motivů* se liší počtem básní (některá jich obsahují pouze patnáct) i jejich řazením.

281 Zelinskij, Kornelij Ljucianovič – Čagin, Petr Ivanovič. Primečanija. In Jesenin, Sergej. *Sočinenija I*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo chudožestvennoj literatury 1955, s. 337.

282 Kozlovskij, Aleksej Aleksejevič. *Kommentarii* [online], s. 638 [cit. 16. 5. 2016]. URL: <http://www.feb-web.ru/feb/esenin/texts/es1/ES1-385-.htm?cmd=2#>

283 Jesenin, Sergej. Jesenin o sobě. Přel. Bohumil Mathesius. In Týž. *Modravá Rus*. Praha: Jan Fromek 1940, s. 191.

284 Jesenin, Sergej. *Perské motivy*. Přel. Jan Zábrana. In Týž. *Slaměný měsíc*. Praha: Lidové nakladatelství 1981, s. 188.

285 Kozlovskij, A. A. Op. cit., s. 652.

286 Jesenin, S., 1986. Přel. S. R. Op. cit., s. 234.

Přehluš v srdci nářek harmoniky,
dej mi vypít kouzlo svěžích sil,
abych pro svou seveřanku nikdy
netrápil se už a netesknil.²⁸⁷

Kromě „modrých květů“, jež jsou vlastně Jeseninovým nebotanickým překladem „názvu léčivé rostliny *gol-gav-zaban*, z níž se svého času v perských čajovnách vařil a podával nápoj v Persii velmi oblíbený“,²⁸⁸ ovšem země Jeseninových představ a snů skýtá ještě jeden lék na „starou ránu“:

Nepřijel jsem z nudy za potulkou –
volalas mě, aniž jsem tě znal.
Čekal na mě labutí stisk rukou,
jak pár křídel mě tu ovíval.²⁸⁹

„Dívka úchvatné krásy“ neboli *peri*, jak se takovým dívkám říká v jazyce fársí, básníkovi dopřála „krásné trápení“, a proto o ní bude také „doma v Rusku zpívat“.²⁹⁰ Překrásná Peršanka jako inspirace k písni. Především tak se dá rozumět Jeseninovu okouzlení východními končinami:

Veselá je tahle země modrých cest.
Za píseň jsem prodal i svou čest.
Větre z moře, přestaň naříkat –
slyš, jak volá růži – slyšíš slavíka?²⁹¹

Persie, země slavíků, růží, zlaté lundy nad Šírázem, země Firdausího, Chajjáma a Sadího, v jejichž verších si četl jako uhranutý, Jesenina inspirovala k básním, které v jeho tvorbě patří k nejopravdovějším: jsou to básně zbavené všemožných masek, jež si Jesenin tak často nasazoval v poezii i v životě. A jestliže o sobě v předchozích verších mluví jako o zaprodanci poezie, dělá to jenom proto, aby i tuto masku mohl odhodit – důstojně a s přiznáním, které mu není možné nevěřit:

²⁸⁷ Jesenin, S., 1981. Op. cit., s. 189.

²⁸⁸ Chamidreza, Atašbarab. Russkaja literatura v Irane: cikl „Persidskije motivy“ S. A. Jesenina (problema perevoda i istoriko-literaturnoj interpretacii). Avtoreferat dissertacii na soiskanije učenoj stepeni kandidata filologičeskich nauk [online], s. 8 [cit. 16. 5. 2016]. URL: <http://www.philol.msu.ru/~ref/avtoreferat2010/atašbarab.pdf>

²⁸⁹ Jesenin, S., 1981. Op. cit., s. 188.

²⁹⁰ Jesenin, S., 1986. Op. cit., s. 241.

²⁹¹ Jesenin, S., 1981. Op. cit., s. 205.

Veselá je tahle země modrých cest.
Za píseň jsem život dal, ne čest.²⁹²

INSPIRACE PERSKOU POEZIÍ

U jednoho ze svých známých v Tbilisi se Jesenin začel do ruského překladu veršů perských lyriků 10. až 15. století. „Nechtěl ten svazek dát z rukou,“ vzpomínal později onen Jeseninův známý: „Chodil po pokoji a nahlas četl básně Omara Chajjáma.“²⁹³ Toto okouzlení starou perskou poezií se zřetelně odrazilo především v ornamentálnosti Jeseninových *Perských motivů*.

Podle tradiční perské prozódie se míra dokonalosti verše odvíjí od propracovanosti detailů: „Básník by měl být schopen beze švů utkat a propojit [...] všechny potřebné prvky básně – rým, rytmus, slovo, výraz a význam – tak, aby tvořily jeden celek. Jednoduše řečeno, báseň má ve své harmonické struktuře připomínat překrásnou tapisérii.“ Není ostatně náhoda, že zásadní roli v perském básnictví hraje také jeho optická dekorativnost neboli samotná „kaligrafie včetně tvaru písmen“.²⁹⁴

Ornamentálnost perského verše je založena na opakování. Jednotlivé obrazy a obraty se v klasické perské poezii opakují podle určitého vzorce tak, jako se opakují různobarevné obrazce na perských kobercích. Projevuje se to nejen ve formě básně, ale i ve způsobu jejího psaní: generace perských básníků především prohlubují zavedené básnické postupy a tradice, v Íránu dodnes ctěné a udržované v živém povědomí jako v málokteré jiné kultuře.²⁹⁵ Chce-li se v Persii někdo stát básníkem, musí „pročítat desítky tisíců veršů arabských a perských a tisíce znát nazpaměť, aby vešel takřka v soužití s osvědčenými vzory“.²⁹⁶ Důsledek tohoto způsobu psaní vysvětluje český orientalista Jan Rypka:

[Perské] básně se musí číst jinak, než uvykl Evropan, méně jako celek, spíše jako tříšť rozkošných, jemně vycizelovaných detailů, bez přísného, Západu běžného logického sledu jednotlivých veršů v dané básni; jako by se básníci takovými cetkami vyčerpávali do té míry, že se jim vymyká skloubení celku. [...] přes veškerou rozumovou

²⁹² Jesenin, S., 1981. Op. cit., s. 205.

²⁹³ Kozlovskij, A. A. Op. cit., s. 640–641.

²⁹⁴ Fouchécour, Charles-Henri de. *Iran VIII. Persian Literature (2). Classical* [online]. [cit. 19. 5. 2016]. URL: <http://www.iranicaonline.org/articles/iran-viii2-classical-persian-literature>

²⁹⁵ Křížová, Zuzana. Obsahový a formální vývoj moderní perské poezie. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav Blízkého východu a Afriky 2008, s. 7.

²⁹⁶ Rypka, Jan, et al. *Dějiny perské a tádžické literatury*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1956, s. 95.

práci v detailech – fantazie víc vede perského básníka než logika, a to jak v líčení, tak ve spekulaci [...].²⁹⁷

Podstatu této jiné, západnímu rozumu vzdálené logiky vidí někteří orientalisté v asociativním myšlení islámských národů vůbec.²⁹⁸ Spolu se zálibou Íránců v dekorativnosti, projevující se mimo jiné v minuciózních ilustracích perských knih, je volné řetězení představ jedním z možných vysvětlení perského literárního ornamentalismu. Obojí, dekorativnost i asociativnost perského verše, přitom úzce souvisí s východním pojetím originality:

Zjišťujeme, že Východ pod originalitou nerozumí totéž, co Západ. Kdežto Západu jde o jakousi absolutnost nového, Východu stačí jiné vyjádření nebo prohloubení staré látky, zjemnění představy, výrazu apod., klade zkrátka větší důraz na *jak* než na *co*. Ne rozmanitost, nýbrž subtilita!²⁹⁹

Takový způsob psaní musel Jeseninovi dokonale imponovat. Ani jeho poezie nepřichází s novými myšlenkami, nýbrž především s novými slovy pro jemnější vyjádření *staré látky*.

Jako se v perské poezii ustálil celý soubor symbolů či *konstantních metafor*,³⁰⁰ které jeden básník přebírá od druhého, takže když kterýkoli řekne „rubín“ nebo „cukr“, myslí ve skutečnosti ret, řekne-li „hyacint“, myslí černé kučery, řekne-li „cypřiš“, myslí vzpřímenou postavu atp.,³⁰¹ tak i Jesenin v *Perských motivech* píše „růže“ – a zpravidla myslí krásnou dívku či ženu, případně (ve shodě s perskou tradicí) krásnou, ale nevěrnou milou.³⁰² A podobných symbolů najdeme v Jeseninově cyklu celou řadu: „modrá země“ je tu buď Ruskem, nebo Persií, „píseň“ a „zpívat“ tu znamená báseň a skládat verše; „labutě“ jsou dívčí ruce a paže, „harmonika“ označuje hlas Ruska, zatímco „Hasanova flétna“ zase hlas Persie atd.

Veršové refrény, konstantní metafory a tradiční motivy perské obraznosti, jako je „slavík“, „růže“, „moře“ a „modrá barva“ (nejčastější barva kachlových obkladů používaných v íránské architektuře),³⁰³ to vše je v *Perských motivech* výsledkem přímého a vědomého prolnutí poetiky, jež byla Jeseninovi vlastní, s poetikou staré perské poezie.

²⁹⁷ Rypka, J., 1956. Op. cit., s. 95–96.

²⁹⁸ Rypka, J., 1956. Op. cit., s. 96.

²⁹⁹ Rypka, J., 1956. Op. cit., s. 84.

³⁰⁰ Rypka, J., 1956. Op. cit., s. 82.

³⁰¹ Rypka, J., 1956. Op. cit., s. 82.

³⁰² Chamidreza, A. Op. cit., s. 17.

³⁰³ Chamidreza, A. Op. cit., s. 16.

ZÁBRANŮV PŘEKŁAD PERSKÝCH MOTIVŮ

K nejlepším strofám *Perských motivů* patří ty, které nejvíc zpívají. Mají zpravidla formu pětiverší, na jehož konci se (ne vždy, avšak zpravidla) vrací první nebo druhý verš na způsob refrénu. Neustálé návraty veršů, obrazů i jednotlivých hlásek dodávají některým básním perského cyklu zvláštní magii. Působí jako zaklínadlo. Sledujme jednu z těchto básní v interpretaci Emanuela Frynty (1955), Václava Daňka (1971) a Jana Zábrany (1981) v chronologickém pořadí:

Šafránový večer krajem zavál,
rozběhly se růže v šíř a dál...
Zazpívej mi písničku, má drahá,
tu, co kdysi Chajjám zpíval.
Rozběhly se růže v šíř a dál.

Večerní svit šafránové země,
tiše běží růže po polích.
Milovaná, pojď a zazpívej mně
píseň, které Chajjám život vdých.
Tiše běží růže po polích.

Světlý večer v šafránové zemi,
růže tiše běží do všech stran.
Drahá, ach, tu píseň zazpívej mi,
pro kterou byl Chajjám milován.
Růže tiše běží do všech stran.

Luna jasně září nad Šírázem,
hvězdy jsou jak roje motýlů.
Peršané, mně hanebností zdá se,
že jste ženám tváře zakryli.
Luna jasně září nad Šírázem.

Svitem luny ozářen je Šíráz,
motýlí roj hvězd se prodral tmou.
Neodpustím, Persie, že skrýváš
krásu žen a dívek pod čadrou.
Svitem luny ozářen je Šíráz.

Strnul Šíráz v podměsíčním svitu,
jak motýlí hejna roje hvězd.
Peršané, ach, nelíbí se mi tu,
že chráníte čadrou dívčí čest.
Strnul Šíráz v podměsíčním svitu.

Strnuly snad vášní spalující,
skrývající žhoucí těla měď?
Nebo v touze muže pokořit si
nepřejí si tvář zahořet,
skrývající žhoucí těla měď?

Nebo muži z obavy, že spálí,
zahalili nahou ženskou měď?
Nebo aby víc je milovali,
nechtějící v ohni uhořet,
zahalili nahou ženskou měď?

Nebo snad si vlahé teplo chrání,
když ta těla z mědi chtějí skryt?
Nebo z touhy být víc milovány
nepřejí si tváře opálit,
když ta těla z mědi chtějí skryt?

Tvoje tvář ať tomu odvyká,
miláčku, choď navždy bez závoje!
Vždyť i tak ten život utíká,
málo štěstí lidem dopřáno je.
Miláčku, choď navždy bez závoje!

Milovaná, čadru pošli pryč,
říkej si to jako přikázání.
Krátký život letí smrti vstříc,
málokdy jen štěstí se k nám sklání.
Říkej si to jako přikázání.

Drahá, odlož čadru navždycky,
pamatuj si to jak přikázání,
beztak je náš život kratičký,
štěstím jsme jen málo rozhýčkaní.
Pamatuj si to jak přikázání.

Tvoje krása ve mně osvěcuje
i to zlé, co osud dal a dá.
Proto hřešíš, je-li do závoje
ukryta tvá krásná podoba,
když ji dala matka příroda.

Také zlému osudu tvá hojnost
bliká světlem do nepohody.
O to víc je hřešná nepřístojnost
dávat závoj na tvář, na svody,
na ty dary matky přírody.

I to, čím nás osud skoupě těší,
díků tvé kráse smířen přijal bych.
Proto tváře ze všech nejkrásnější
tajit před světem je těžký hřích;
příroda svůj dar ti dala v nich.

Rozběhly se růže v šíř a dál, jiná země snící srdce zmáhá. Zazpívám ti písničku, má drahá, kterou Chajjám nikdy nezpíval... Rozběhly se růže v šíř a dál. ³⁰⁴	Tiše běží růže po polích. O jinačí zemi srdce sní sen. Milovaná, vyslyš moji píseň, které Chajjám sotva život vdých. Tiše běží růže po polích. ³⁰⁵	Růže tiše běží do všech stran, srdce sní, že domů se zas vrátí... Drahá, ach, já sám teď zazpívám ti, k čemu Chajjám nebyl odhodlán... Růže tiše běží do všech stran. ³⁰⁶
--	---	--

Co přesně Jesenin říká v první strofě?

Свет вечерний шафранного края, Тихо розы бегут по полям. Спой мне песню, моя дорогая, Ту, которую пел Хаям. Тихо розы бегут по полям.	Světlo večerní šafránového kraje, tiše růže běží po polích. Zazpívej mi píseň, moje drahá, tu, kterou zpíval Chajjám. Tiše růže běží po polích. ³⁰⁷
---	--

První dva verše vyvolávají představu neobyčejného večera. Ocitáme se v *šafránovém kraji*, který je zjevným odkazem k Persii, přesněji k Chorásánu, rozsáhlému území ve střední Asii zahrnujícímu částí Íránu, Afghánistánu, Tádžikistánu, Uzbekistánu a Turkmenistánu. Právě odsud, z perské severovýchodní provincie Chorásán neboli „země vycházejícího slunce“, se začala šířit rostlina fialového okvěti se žlutými čnělkami, které se ručně odštipují a pražením se z nich vyrábí jedno z nejvzácnějších a vůbec nejdražších koření světa: „Původní vlast pravého šafránu jest jižní a západní Asie, jmenovitě Persie, kde jej pěstovali na polích pode jménem *zafaran* už v dobách nejdávnějších, jak dlužno souditi z té okolnosti, že se o něm děje zmínka již v lékařských spisech starých Indů.“³⁰⁸

Fialový šafrán dobře zapadá do modře laděné barevné škály rozvinuté hned v několika básních Jeseninova perského cyklu: „tmavě modrými květy Teheránu“ se Jesenin „léčí v čajovně z opileckého bludu“³⁰⁹ v očích krásné Peršanky „se vzdouvá moře plápolající světle modrým plamenem“³¹⁰ a celá Persie je pro ruského básníka „modrou vlastí Firdausiho“³¹¹ jednoho z klasiků perské poezie. Žlutohnědé koření získávané z šafránových čnělek zase barevně koresponduje s večerními červánky, které se v úvodní strofě citované básně snášejí nad Persií.

304 Jesenin, Sergej. *Básně*. Praha: Československý spisovatel 1955, s. 204–205.

305 Jesenin, Sergej. *Perské lásky*. Praha: Odeon 1971, s. 24–26.

306 Jesenin, S., 1981. Op. cit., s. 190–191.

307 Jesenin, Sergej. *Sočinenija I*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo chudožestvennoj literatury, 1955, s. 223. Český překlad S. R.

308 Polívka, František. *Užitkové a pamětihodné rostliny cizích zemí*. Praha: Volvox Globator 2010, s. 248.

309 Jesenin, S., 1986. Op. cit., s. 234.

310 Jesenin, S., 1986. Op. cit., s. 237.

311 Jesenin, S., 1986. Op. cit., s. 241.

Proč ale *růže* ve spojení s *polí*? Jeseninovy *růže* zde nejspíš souvisejí s jihoiránským Šírázem, k němuž Jesenin obrací pozornost ve druhé sloce. „Šírázská *růže*“ je patrně nejvlastnějším symbolem Persie a její pěstování v této oblasti bylo a je přímo kultovní. Básník má podle všeho na mysli řádky šírázských růží s drobným okvětím, zdobící po tisících zahrady jednoho z nejznámějších perských měst.

Daněk jediný zachovává představu růžových polí. Avšak ruské *поле* (pole) může znamenat také ploché, široké prostranství, které v kombinaci s šírázskými růžemi vytváří obraz rozlehlých růžových lánů (spíše než *polí*). Persie, to jsou zkrátka lány růží. Ve spojení se slovesem *běžet* by však vznikl poněkud krkolomný verš „*růže tiše běží po lánech*“. Proto, zdá se, Frynta i Zábrana vynechali lány ve prospěch množství růžových květů, jež se v Šírázu skví všude, kam oko dohlédne.

Mezi Fryntou a Zábranou je však jeden podstatný rozdíl. Fryntův obrat *v šíř a dál* nese pečeť poněkud omšelé poetičnosti, kdežto Zábranovo řešení je stejně přirozené jako básnické. Své překladatelské umění pak Zábrana rozehrává i v dalších strofách. Než se jim budeme věnovat, musíme ovšem zmínit největší významovou odchylku v českých variantách prvního verše.

Jak Frynta – na rozdíl od Daňka a Zábrany – dospěl k *šafránovému večeru*? Jeho řešení zřejmě vychází z různocnění prvního verše, jež se vyskytuje v čistopise a ve třech vydáních Jeseninovy básně pocházejících ještě z doby básníkovy života. Zatímco v autorově rukopisném konceptu, jehož se přidržují téměř všechny sovětské edice *Perských motivů*, zní první verš *сеем вечерний шафранного края* (světlo večerní šafránového kraje), v čistopise, několikrát otištěném, třebaže nese stopy básníkovy nepozorné redakce,³¹² čtete *свет шафранный вечернего края*, tedy *světlo šafránové večerního kraje*.

Večerní kraj? Stejný typ obrazů používá Karel Hynek Mácha v *Máji*: „Jsou to spojení jako *večerní máj*, *jitřní máj*, *půlnoční krajina*, *májový dol*, *jezerní dálka* [...]. Společná vlastnost všech je ta, že adjektivum jednou ze základních složek svého významu je v rozporu se substantivem; tak například ve spojení *večerní máj* rozchází se adjektivum se substantivem v tom, že samo značí kratší úsek časový než substantivum, které je jím určeno.“³¹³ Podobně je v Jeseninově čistopise charakterizován *kraj* významově nesourodým časovým určením *večerní*. Ačkoli jde nejspíš jen o omyl, důležité je, že tíž postup – v mírné variaci – vědomě uplatňuje i Frynta, když přívlastkem *šafránový*, asociujícím především barvu a chuť (a přeneseně vzácnost, drahocennost atd.), vystihuje čas jednoho *večera*.

Básnický účinek takových obrazů přesně popisuje Jan Mukařovský v souvislosti s Máchovým *večerním májem*: určitý významový rozpor mezi

³¹² Kozlovskij, A. A. Op. cit., s. 652–653.

³¹³ Mukařovský, Jan. *Kapitoly z české poetiky III. Máchovské studie*. Praha: Svoboda 1948, s. 248–249.

adjektivem a substantivem má za následek, „že významové jádro slova *máj* se nestane významovou osou, ba že dokonce pro rozpor s významem adjektiva *večerní* vystoupí ve vědomí jen velmi slabě. Tím celý výraz *večerní máj* pobude pevné významové struktury a akcesorní významy, nemající pevného středu, se rozvlní v celé své pestré měnivosti: ze slova *máj* vycítíme jarní rozkvět, vůni, ptačí zpěv atd., ze slova *večerní* pak stmívání, utichání, měsíční svit atd. Nastane střídavé vynořování a zapadání jednotlivých nejasných významů, a tak vzniká dojem *zastřenosti věcného významu* [...].“³¹⁴

Proto mohl badatel František Václav Krejčí o *Máji* poněkud impresionisticky, leč oprávněně říci, že Máchova slova jsou „zbavena tvrdé konkrétnosti i hmotné tíže“.³¹⁵ Toto „kouzlo odhmotnění“ (Šaldův pojem)³¹⁶ je jedno z největších tajemství, které poezii sblížuje s hudbou.

Podobný účinek jako *večerní máj* má ovšem i spojení *шафранный край* (šafránový kraj), zmíněný výše, a řada dalších Jeseninových spojení: *синий край* (modrý kraj), *голубая родина* (modrá vlast), *синий май* (modrý máj).³¹⁷ A spadá sem také název, který největšímu českému výboru z Jesenina dal nejspíš jeho hlavní překladatel a editor Jan Zábrana. Ve spojení *slaměný měsíc* rovněž vzniká rozpor mezi adjektivem a substantivem, v jehož důsledku se mohou v mysli čtenáře rozehrát rozmanité akcesorní významy: slovo *slaměný* připomíná vůni stodol, praskání suchých stébel, zlatožlutou barvu atp., zatímco jeho prvotní význam „zhotovený ze slámy“ ustupuje do pozadí, a *měsíc* tu primárně evokuje nikoliv „nebeské těleso“, nýbrž venkovskou noc, pohádkové příběhy, dětství atp. A konečně: od všech těchto dojmů je už jenom krok k samotnému Jeseninovi s jeho pověstnými zlatožlutými vlasy a básněmi o mizejícím světě ruských vesnic. *Slaměný měsíc* je emblémem tohoto básníka i jeho poezie.

ZÁBRANOVO PŘEKLADATELSKÉ UMĚNÍ

I přes máchovskyy využitou variantu prvního verše předlohy, kterou jsme před chvílí viděli u Frynty, se celkové kouzlo Jeseninových veršů podařilo lépe zachytit Zábranovi:

Šafránový večer krajem zavál,
rozběhly se růže v šíř a dál

Večerní svit šafránové země,
tíše běží růže po polích

Světlý večer v šafránové zemi,
růže tíše běží do všech stran

³¹⁴ Mukařovský, J., 1948. Op. cit., s. 114.

³¹⁵ Mukařovský, J., 1948. Op. cit., s. 110.

³¹⁶ Mukařovský, J., 1948. Op. cit., s. 110.

³¹⁷ Jesenin, S., 1955. Op. cit., s. 221, 229, 260.

Fryntovo řešení má na první pohled jinou dynamiku. *Večer krajem zavál a rozběhly se růže*, to jsou rozpořhybované obrazy spojené s počátkem určitého děje. Zábrana naopak první verš – shodně s předlohou (a podobně jako Daněk) – převádí nedějově. I sloveso *běží*, jež samo o sobě líčí děj, totiž ve spojení s příslovcem *tiše* vyznívá staticky. Spolu s obratem *do všech stran* (a nikoliv *po polích*, jak překládá Daněk s matoucí doslovností) vytváří druhý verš v Zábranově překladu představu dlouhých záhonů růží všude kolem. Kdežto Fryntovy růže se *rozběhly* kamsi, jako by po nich za okamžik měla být veta.

Sledujme však i další strofy Jeseninovy básně v originále a doslovném překladu:

*Лунным светом Шираз осянен,
Кружит звезд мотыльковый рои.
Мне не нравится, что персияне
Держат женщин и дев под чадрой.
Лунным светом Шираз осянен.*

*Měsíčním svitem Šíráz je ozářený,
krouží hvězd motýlí roj.
Nelíbí se mi, že Peršané
skrývají ženy a dívky pod čádorem.
Měsíčním svitem Šíráz je ozářený.*

*Иль они от тепла застыли,
Закрываая телесную медь?
Или, чтобы их больше любили,
Не желают лицом загореть,
Закрываая телесную медь?*

*Nebo kvůli horku znehybněly,
zakrývajíce tělesnou měď?
Nebo proto, aby je více milovali,
nechtějí si tvář opálit,
zakrývajíce tělesnou měď?*

*Дорогая, с чадрой не дружись,
Заучи эту заповедь вкратце.
Ведь и так коротка наша жизнь,
Мало счастьем дано любоваться.
Заучи эту заповедь вкратце.*

*Milá, s čádorem se nedruž,
nauč se toto přikázání rychle.
Vždyť i tak je krátký náš život,
málo je nám dáno štěstím potěšit se.
Nauč se toto přikázání rychle.*

*Даже все некрасивое в роке
Осентяет твоя благодать.
Потому и прекрасные щеки
Перед миром грешно закрывать,
Коль дала их природа-мать.*

*I vše nepřekné, co nadělil nám osud,
zastiňuje tvoje milost.
Proto také překrásné líce
před světem je hříchem zakrývat,
když je nadělila matka příroda.*

*Тихо розы бегут по полям.
Сердцу снится страна другая.
Я спою тебе сам, дорогая,
То, что сроду не пел Хаям...
Тихо розы бегут по полям.*

*Tiše růže běží po polích.
Srdce sní o zemi jiné.
Zazpívám ti sám, milá,
to, co nikdy nezpíval Chajjám...
Tiše růže běží po polích.³¹⁸*

318 Jesenin, S., 1955. Op. cit., s. 223–224. Přel. S. R.

Nejprve jedna terminologická poznámka. Týká se pojmu, k němuž se celá Jeseninova báseň vrací v několika variacích: ruské slovo *чадра*, Daňkem i Zábranou transliterované jako *čadra*, pochází z perského *čador*,³¹⁹ případně z turkického *čadyr*.³²⁰ Jde o tradiční součást oděvu muslimských žen, rozšířenou v Íránu a obecněji známou jako *hidžáb*.³²¹ „Slovo čador doslova znamená stan a odkazuje tak na tvar, jež připomíná silueta ženy do něj oblečené.“³²²

V západní a střední Evropě rozšířená definice čadoru říká, že si jím muslimské ženy zahalují tělo včetně hlavy, ale nikoli obličej. V Rusku se však pod pojmem čadra, z čadoru odvozeného, rozumí součást oděvu zakrývající vše včetně obličeje – vidět jsou pouze oči.³²³ Evropská definice daného slova vychází z nábožensko-kulturních zvyklostí přijatých na území Íránu, kde čador skutečně zakrývá vše kromě ženiny tváře, zatímco jeho ruský výměr vychází z tradice rozšířené ve střední Asii, především v jižním Uzbekistánu, ale také na jihozápadu Asie, v Gruzii a Ázerbájdžánu,³²⁴ kde čadra neboli čador – na rozdíl od íránské tradice – zakrývá ženám i tvář.³²⁵

Jeseninovy verše tedy matou. Odkazují sice k Chorásánu, historicky rozlehlé provincii, jež zahrnovala i uzbecký Samarkand a Bucharu, kde ženy nosily dlouhý závoj zahalující vše včetně tváře, vzápětí však mluví o Šírázu, ležícím na jihu dnešního Íránu, kde si ženy tvář nezahalují. Tento věcný zmatek snad můžeme omluvit odkazem k Jeseninovu hrdému přiznání z jiné básně *Perských motivů*, která veršům o čadoru bezprostředně předchází:

K Bosporu jsem nedošel, víš dobře,
že byl pro mne navždy jenom snem.³²⁶

Vraťme se však k Zábranovu překladu. Jeho věrnost významům i poetice Jeseninovy básně je nejlépe vidět při srovnání se dvěma překlady staršími.

319 *Bolšaja sovetskaja enciklopedija, tom 47*. Ed. Boris Aleksejevič Vvedenskij. Moskva: Gosudarstvennoje naučnoje izdatelstvo „Bolšaja sovetskaja enciklopedija“ 1957, s. 19.

320 *Slovar sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka, tom 17*. Ed. Aleksandr Michajlovič Babkin. Moskva/Leningrad: Nauka 1965, s. 742–743.

321 In Photos: Islamic Chador Fashion Show in the Tehran Quran Fair [online]. [cit. 24. 5. 2016]. URL: <http://en.nasimonline.ir/archives/6121>

322 Herinková, Eva. Íránský feminismus ve 20. a 21. století. Diplomová práce. Plzeň, Filozofická fakulta Západočeské univerzity, Katedra blízkovýchodních studií 2014, s. 32.

323 *Bolšaja sovetskaja enciklopedija, tom 47*. Op. cit., s. 19.

324 Srov. vzpomínku Václava Daňka v jeho knize *Kam utek Stolkolet* (Praha: Radioservis 2013, s. 118): „V roce 1971 jsem v kolibří edici Odeonu vydal *Perské lásky* Sergeje Jesenina. V originále *Perské motivy* z let 1924–25. Já jsem si je protoulal na služební cestě v roce 1967, kdy mě poprvé pustili do Gruzie. A vůbec poprvé někam mimo ustálenou trasu Moskva – Kyjev – Leningrad, neboť schvalovači se obávali, abych v kavkazských či pobaltských republikách nebyl nakažen protisovětským, tj. protiruským jedem. Tam v Batumi a Baku, kde spousta žen ještě pořád chodila zahalená pod čadrou, jsem na tržišti slyšel i kurdsky svérázně interpretovanou perštinu.“

325 Tyto závěry vycházejí z konzultace s českým arabistou Janem Kondrysem.

326 Jesenin, S., 1981. Op. cit., s. 188.

Nejprve Frynta. Jestliže v první sloce používá omšele poetizující v šir *a dál*, ve sloce druhé přesouvá důraz na *lunu*, a zbavuje tak verše strhujícího pohledu na měsícem ozářený Šíráz, načež přichází řada posunů zveličujících Jeseninova slova: původní *nelíbí se mi* nahradilo pohoršené *mně hanebností zdá se*, pocit *horka* se vystupňoval ve *vášeň spalující*, půlverš *aby je více milovali* zdominantněl obratem v *touze muže pokořit si*, básníková otázka, *zda si Peršanky zahalují tvář* proto, *aby se neopálily*, zvášnivěla slovesem *zahořet*, *tělesná měď* přívlastkem *žhoucí*, *milá* zase emotivnějším *miláčkem* a konečně *srdce přestalo snít* o rodném kraji a celé jaksi ztěžklo, neboť vzpomínka na domovinu ho *zmáhá*.

Daněk je rovněž přepjatý. Z *milé* se v jeho překladu stala *milovaná*, prostou větu *tu [píseň]*, kterou zpíval *Chajjám* nahradilo poetické klišé *píseň, které Chajjám život vdých*, verš *krouží hvězd motýlí roj* zdramatizovalo sloveso *prodrat se*, třebaže se vůbec nehodí pro křehké tvory, k nimž básník hvězdy přirovnává, obrat *nelíbí se mi*, že *Peršané* zpózovatěl v prohlášení *neodpustím, Persie*, původní *tělesnou měď* zerotizovala *nahá ženská měď*, verš *nechtějí si tvář opálit* zděsivěl obratem *v ohni uhořet*, konstatování je *krátký náš život* zpatetičtěl obratem *krátký život letí smrti vstříc*, *osud* zklišovatel přívlastkem *zlý*, z *milosti* se stala *hojnost*, z *hříchu* zase *hříšná nepřístojnost* a *čádor* zahalil nejen *tvář* oslovované dívky, ale také její *svody*. Ve třetí strofě překladatel navíc učinil podmětem *muže* místo *žen a dívek*, takže ve výsledku přestala dávat smysl.

Nahromaděním stylově přemrštěných výrazů Jeseninovy verše cosi důležitého ztratily. Co vlastně? Odpověď dává Zábranaův překlad, stejně prostý i básnický jako Jeseninův originál. Zábrana se nejen dovedl vyhnout poetickým klišé i výrazové přepjatosti, ale podařilo se mu přiblížit to hlavní: neobyčejný básnický účinek předlohy.

Obraz orientálního města, jehož kamenná nehybnost vynikla ve svitu luno, Zábrana překládá slovy *strnul Šíráz v podměsíčním svitu*. Chvíli, kdy se jako by zastavil čas, Jesenin ozvláštnil novotvarem *осиянен* ve smyslu *ozářený* (namísto běžného *озарен*), který náš překladatel nahradil obvyklejším slovem *strnul*, následovaným neobvyklým výrazem *podměsíční*, převzatým z barokní češtiny.³²⁷ Jde o kalk hvězdářského latinismu *sublunární*, vhodně dotvářející atmosféru neobyčejné orientální noci svým zněním i významem: podtrhuje klid a nehybnost světa pod lunou, zatímco pohyb je vyhrazen sféře nadlunární, jejíž hvězdy se podobají *motýlímu roji*.

Za všechny další příklady uveďme ještě jeden, který zaujme na první pohled: *těla z mědi*, jimiž Zábrana nahradil Jeseninův obrat *tělesná měď* (*телесная медь*), působí, na rozdíl od Fryntovy *žhoucí těla mědi* a Daňkovy *nahé ženské mědi*, současně prostě i vznešeně – jako jemný ornament.

327 Nejedlý, Petr, et al. Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny [online]. [cit. 4. 11. 2015]. URL: <<https://madla.ujc.cas.cz>>

LEHKOST A LASKAVÝ NADHLED

Zábranův překlad se však vyznačuje i další ojedinělou kvalitou, která vynikne opět srovnáním. Jeseninovy *Perské motivy* vykazují pozoruhodné paralely s verši Jaroslava Seiferta – především s milostným intermezem z jeho *Písně o Viktorce*. První sloka intermezza zní:

Ta, které šeptáš do ucha,
je třeba kráskou z Chavarnaku.
Však může být jak ropucha
a nezatoužíš po opaku.
A jak té krásce z Chavarnaku
budeš jí šeptat do ucha.³²⁸

Tyto Seifertovy verše jsou také persky ornamentální: opakováním založeným na symetrii (*šeptáš do ucha – kráskou z Chavarnaku – krásce z Chavarnaku – šeptat do ucha*) velmi připomínají Jeseninovu báseň o čádoru, kde se opakují celé verše (ve druhé a šesté sloce rovněž symetricky).

Svůj inspirační zdroj Seifert prozrazuje v předznamenání k celému intermezzu: „Až budete hledati na mapách Chavarnak, vězte, že je to zámek, který dal postavit Numán, kníže jemenský, pro svého svěřence Bahrama. Na jeho stěnách byly portréty nejlíbeznějších sedmi krasavic, o jejichž kráse se nám už jen zdá.“³²⁹ Těmito slovy Seifert odkazuje ke starému eposu ázerbájdžánského básníka Nizámího (1141–1209) s názvem *Sedm obrazů*, který náleží k perské klasice tak jako poezie Omara Chajjáma (1040–1123), zmiňovaná v Jeseninových *Perských motivech*.

Podobnost mezi Jeseninem v originále i Zábranově překladu a Seifertovou poezií ovšem spočívá ještě v něčem jiném. Podívejme se znovu na tři české překlady básně o čádoru – v jednom konkrétním detailu:

<i>Peršané, mně hanebností zdá se,</i>	<i>Neodpustím, Persie, že skrýváš</i>	<i>Peršané, ach, nelíbí se mi tu,</i>
<i>že jste ženám tváře zakryli.</i>	<i>krásu žen a dívek pod čadrou.</i>	<i>že chráníte čadrou dívčí čest.</i>

Jesenin se rouhá. Odložit čadru neboli čádor, jedno z poznávacích znamení muslimských žen, je v přímém rozporu s *Koránem* (súra 33, verš 59): „Proroku, řekni manželkám svým, dcerám svým i věřícím ženám, aby přitahovaly k sobě své závoje! A toto bude nejhodnější k tomu, aby byly poznány a nebyly uráženy.“³³⁰

328 Seifert, Jaroslav. *Píseň o Viktorce*. In *Dílo Jaroslava Seiferta*. Eds. Milada Chlábková a Marie Jirásková. Praha: Akropolis 2002, s. 141.

329 Seifert, J., 2002. Op. cit., s. 140.

330 *Korán*. Přel. Ivan Hrbek. Praha: Odeon 1991, s. 551.

Pokud tedy Jesenin Peršanům vytýká, že skrývají ženy a dívky pod čádorem, a na jiném místě své básně vyzývá krásnou Peršanku, aby se s čádorem nedružila, a tuto výzvu nazývá *příkázáním*, načež svou promluvu završí poučením, že *překrásné líce před světem je hříchem zakrývat*, je to nadsázka polemizující nejen s Koránem, ale s celou patriarchální tradicí muslimských zemí. Je to nadsázka provokativní, leč laskavá.

Obrat *hanebností zdá se*, kterým Jeseninovo mínění o čádoru nahrazuje Frynta, vyjadřuje spíše pohoršení než nadsázku. Daněk se ruské předloze blíží víc. Škoda jen toho nepřirozeného, počtem slabik vynuceného *neodpustím*

8. 7. 1984

milá Jarmilo,
 Ty máš dokud duše, mase i dě-
 laju za dopis; mervš, jak mě
 potěšil, sate odpovéd jsem na-
 psat nemohl, jsem strašně de-
 slohý a vyčerpáný, s tva stáim
 on soton, dávkji mi trans fuzce
 a vážim bš bag (bly si 92!)

K té anarchii:
Balel má 2 pravidla:
 1) Páně k klacšba
 2) Já z v Měšlych,
 že k nový šef očny
 dš klacšbaovat
 Frima bráčš,
 na jměno si nysten
 s to vž pomenat, sate
 sradno ji máj nst.

Pičička má pravidlu v Odchod

Poslední dopis z nemocnice Jarmile Fromkové, mimo jiné o spolupráci s J. Dienstbierovou,
 8. 7. 1984

namísto *neodpustím ti*. Zábranova verze je ovšem nejtrefnější: teatrálně nadené *ach*, šibalské *nelíbí se mi tu* a obrat *čadrou dívčí čest s trojím č*, rozverně zdůrazňujícím cizokrajný název pro povinnou součást ženského oděvu, to vše dohromady dodává Jeseninovým veršům seifertovskou lehkost i onu provokativní, leč laskavou nadsázku.

Zábranovi se podařilo vystihnout z Jesenina to nejpodstatnější i překladatelsky nejobtížnější. A český čtenář neznalý ruštiny tak může o něco lépe pochopit, proč právě tento básník patří v Rusku dodnes k nejvydávanějším a nejobdivovanějším.

Redni⁴, historka je o čtenáři (2)
 Kachua a je u boxerů. Text
 vyšel v mém výboji z Filichu
 v RF, snad by Ji ho obstavla Khar
 ba Kontanská : [JARO]

Jeseninova básně Jaro (kdy
 v Shkhu, anarchie) text je v
 form velkého motivu výboji
 stojí jako dílo s Jaro.

Nijsem s to vzpomenout si, jak
 je něco v Pasternaka, ale
 Seifertova: Přiznání práce
 je asi nejvýznamnější text na
 druhé téma v celé sovětské
 literatuře. Ještě má (Seifert-
 ová) povídka Druhá barva (Vy-
 chvaly), ale tu bych musel
 přiznat, že bych udělal rád,
 uvěřit se sbratřím.

Nec pokračující Jarbu D. - 3)
 vzpomínám na ni a smlouvám
 se za všechny příležitosti, které
 jsem si klou soubil s horek-
 stvanní (boud si s tím raj-
 ba pomohla). S tím Babelém
 to byla zručná, kdyby to by-
 la výtoová předáček bouli
 ilustracím mohl žela o vic
 než půl rolu, mohli jsme
 měl brachstony v díbě, kdy
 jsem odcházel do špitálu,
 dělovu k babu,
 žebra jdu na tu operaci,
 lehčí rebade, kluzé si ne-
 dětem, ale soufím, že to
 snad přizívám. Ještě jednou
 děkuji, děkuji Jarbu stvanní a
 všem, kdo s tím ž.
 (Přím slože na želech, proto k písno)

JAROSLAVA DIENSTBIEROVÁ O ZÁBRANOVĚ PŘEKLÁDÁNÍ

V čem tkví tajemství Zábranových překladů? Literární kvality umocňoval svým básnickým citem, snažil se, aby překlad vyvolával stejný umělecký zážitek jako originál i jeho styl. K interpretaci textu originálu přistupoval jako k celku, kde bylo třeba, nahrazoval jazykovými prostředky češtině vlastní, ať již v oblasti lexikální či stylistické, citlivě vystihoval klíčový význam obrazů, metafor a nenásilně převáděl do češtiny, a tak dosahoval přesné reprodukce originálu. Přitom zároveň vytvářel výsostně české dílo. Tak třeba Marijengofův *Román bez lhaní* odráží imažinistické období autora, to je směr ruské poezie začátku dvacátých let 20. století, jehož základem je obraz. To zachytil v překladu i Jan Zábrana. Například: „Jesenin mě něžně objal, a koupaje své modré oči v mých panenkách, se zeptal.“ Nebo: „Jesenin párkrát skousl řasami šedá jablíčka svých očí.“ A také: „Zlatá pěna vlasů zplihla a zešedla. Připomínala teď špinavou vodu, která zůstala v neckách po praní.“

Jan Zábrana ve vzpomínkách redaktorů, konference 6.-7. 11. 2015